

ספר בראשית - מבנין המידות לבנין האומה

הרב יורם אליהו

1. מדרש רבה, תחילת בראשית

רבי שמעון בן לקיש פתר קריא בגליות והארץ היתה תהו - זה גלות בבל שנאמר (ירמיה ד): ראיתי את הארץ והנה תהו. ובהו, זה גלות מדי (אסתר ו): ויבהילו להביא את המן. וחושך, זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל. על פני תהום, זה גלות ממלכת הרשעה, שאין להם חקר כמו התהום. מה התהום הזה אין לו חקר, אף הרשעים כן. ורוח אלהים מרחפת, זה רוחו של מלך המשיח. היאך מה דאת אמר (ישעיה יא): ונחה עליו רוח ה'. באיזו זכות ממשמת ובאה המרחפת על פני המים, בזכות התשובה שנמשלה כמים, שנאמר (איכה ב): שפכי כמים לבך.

2. הקדמת הנצי"ב לפירושו העמק דבר

פתיחה לספר בראשית

הספר הנקרא "ספר בראשית" נקרא בפי הנביאים "ספר הישר", כדאיתא במסכת עבודת כוכבים (כה ע"א) על שני מקראות: בספר יהושע (י ג): "הלא היא כתובה על ספר הישר", ובספר שמואל (שמ"ב א יח): "ויאמר ללמד לבני יהודה קשת, הנה כתובה על ספר הישר". ומפרש רבי יוחנן: זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו "ישירים", שנאמר: "תמות נפשי מות ישירים" (במדבר כג י). ויש להבין הטעם למה קרא בלעם את אבותינו בשם "ישירים" בייחוד, ולא "צדיקים" או "חסידים" וכדומה. וגם למה מכונה זה הספר ביחוד בכינוי "ישירים", ובלעם התפלל על עצמו שיהא אחריתו כמו בעלי זה הכנוי. והענין דנתבאר בשירת האזינו על הפסוק "הצור תמים פעלו... צדיק וישר הוא" (דברים לב ד), דשבח "ישר הוא" נאמר להצדיק דין הקדוש ברוך הוא בחורבן בית שני, שהיה "דור עקש ופתלתל" (שם פסוק ה); ופירשנו שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה, אך לא היו ישירים בהליכות עולמים. על כן, מפני שנאת חנם שבלבם זה אל זה, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוק ואפיקורס. ובאו על ידי לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה, ולכל הרעות שבעולם, עד שחרב הבית. ועל זה היה צידוק הדין, שהקדוש ברוך הוא ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו, אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם, ולא בעקמימות אף-על-גב שהוא לשם שמים, דזה גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ. וזה היה שבח האבות, שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשר, עוד היו "ישירים", היינו: שהתנהגו עם אומות העולם, אפילו עובדי אלילים מכוערים; מכל מקום היו עמם באהבה, וחשו לטובתם, באשר היא קיום הבריאה.

3. ספורנו יט, כז

אל המקום אשר עמד שם את פני ה'. אל המקום שלוה שם המלאכים כי שם היתה עליו יד ה' וזה כי חשב לבקש עליהם רחמים אחרי שלא מצא להם זכות בדין;

4. תורה שלמה אות פא

אר"ח בר"ח מתחלת הספר ועד כאן לא נאמר בלשון הזה (תפילה) כיון שהתפלל אבינו אברהם הותר הקשר הזה.

5. תורה שלמה אות פב

והיה אברהם מתפלל וכולם מתרפאים מן עצירתם ולא עוד אלא עיברו כל בני בריתו של אבימלך וילדו זכרים שנאמר ויתפלל אברהם אל האלוהים וירפא האלהים את אבימלך ואת אשתו ואין אדם מרפא אלא דבר שהוא לקוי וכו'.

6. תורה שלמה אות פד

"ויתפלל בעדו וחיה" עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקב"ה ואומר ריבון כל העולמים אדם בראת לפריה ורביה, ואבימלך וביתו ויפרו וירבו, ונעתר לו שנאמר ויתפלל אברהם אל האלוהים וירפא אלוהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו.

7. רש"י, כ"ט, כ"ה

ויהי בבקר והנה היא לאה. אבל בלילה לא היתה לאה, לפי שמסר יעקב סימנים לרחל, וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה, אמרה, עכשיו תכלם אחותי, עמדה ומסרה לה אותן סימנים (מגילה יג):

8. תורה שלמה אות מו

המעט קחתך - אמרה לאה לרחל לא דייך שלקחת את אישי שנמשך לבו אחרך אמרה רחל ללאה לא אישך הוא אלא אישי, ובעבורי בא מברך שבע ועל ידי שמסרתי לך הסימנים נעשה לאישך (מדרש אגדה)

9. בראשית רבה פרשה צג

ולא יכל יוסף להתאפק - א"ר חייא בר אבא כל הדברים שאת קורא שדיבר יהודה ליוסף בפני אחיו עד שאת מגיע ולא יוכל יוסף להתאפק היה בהם פיוס ליוסף ופיוס לאחיו ופיוס לבנימין פיוס ליוסף לומר ראו היך הוא נותן נפשו על בניה של רחל פיוס לאחיו לומר ראו היאך הוא נותן נפשו על אחיו פיוס לבנימין אמר לו כשם שנתתי נפשי עליך כך אני נותן נפשי על אחיך.

10. רש"י, מ"ה, א

ולא יוכל יוסף להתאפק לכל הנצבים. לא היה יכול לסבול שיהיו מצרים נצבים עליו ושומעין שאחיו (ק) מתביישין בהודעו להם:

11. רש"י, מ"ו, כ"ט

ויאסר יוסף מרכבתו. הוא עצמו אסר את הסוסים למרכבה, (א) להזדרז לכבוד אביו: